

Klart språk i Norden

Titel:	Väg varje ord på guldvåg, som Högsta domstolen. Om språknormer som förmedlas till juridikstudenter	
Forfatter:	Ann Blücker	
Kilde:	Klart språk i Norden, 2012, s. 9-16	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/ksn/issue/archive	

© 2012 Forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Ann Blücker

Väg varje ord på guldväg,

som Högsta domstolen.

Om språknormer som förmedlas

till juridikstudenter

Min presentation vid konferensen om juridiskt språk i Norden bygger på rön från min avhandlingsstudie där jag undersökt vilka språknormer och språkideal som juridikstudenter möter. Avhandlingen har titeln Juridiska - ett nytt språk? En studie av juridikstudenters språkliga inskolning (Uppsala universitet 2010). Min studie gäller juridikstudenterna vid Uppsala universitet. Juridikutbildningen är mycket populär och har många sökande och höga antagningspoäng. Utbildningen är ett program som omfattar nio terminer. Det är ett grundutbildningsprogram; studenterna behöver alltså inte ha studerat på universitetsnivå tidigare. Ungefär hälften av dem har inte gjort det.

Det är intressant att som språkvetares undersöka språkanvändning i juridiska sammanhang. Juridikstudenterna får tidigt i utbildningen höra att det viktigaste arbetsredskapet för en jurist är språket. I kursinformationen för den första terminen betonas förmågan att ”klart, felfritt och väldisponerat lägga fram juridiska fakta och lösningar både skriftligt och muntligt”.

Kärnan i mitt avhandlingsmaterial utgörs av lärarnas skriftliga kommentarer till studenternas texter under utbildningens första år. Texterna benämns pm. Jag har också undersökt vilka språkråd som lärarna förmedlar vid olika former av undervisning. Fokus ligger på vad lärarna och utbildningen förmedlar, men jag har också varit intresserad av studenternas syn på språklig träning och skrivande. Genom enkäter och intervjuer har jag försökt fånga studenternas uppfattning.

Juridisk svenska – ett helt nytt språk?

I början av utbildningen kan studenterna mötas av budskapet att juridisk svenska är ett helt nytt språk. Vid en genomgång av den första poängsatta skrivuppgiften på första terminen säger en av lärarna att ”juridisk svenska är ett helt nytt språk – som att lära sig utrikiska”.

Jag tror att de nya studenterna lyssnar intresserat till det här budskapet. De kan

känna att de håller på att ta på sig en ny, ovan språklig dräkt. Det kan upplevas som någonting tilltalande och spännande. Den upplevelsen är en del av den nya situationen när de börjar den eftertraktade juridikutbildningen. Känslan av det nya och främmande kan också bli en form av bekräftelse i studenternas strävan efter en yrkeskarriär som definitivt inte tillhör vem som helst.

Men den här situationen kan också innebära en känsla av främlingskap. Vid ett tillfälle hörde jag en student på första terminen av utbildningen ge uttryck åt en sådan känsla: ”Vissa börjar prata juridiska från första lektionen och jag fattar ingenting.”

Den här känslan av distans kan bekräftas av utbildningen. Som ett inslag i undervisningen om juridisk metod skapas ibland en bild av att jurister utgör en språklig gemenskap som är mycket speciell. I en handbok om metod konstateras att det finns en gräns: ”Jurister talar ett språk som är främmande för icke-jurister” (Melander & Samuelsson 2003, s. 193).

Man kan ställa sig frågan vilken uppfattning om juridisk svenska som studenterna får utifrån ett sådant yttrande. Här betonas det särskilda, det annorlunda.

Lärarnas intention är troligen att hjälpa studenterna att förstå de villkor som gäller. I ett klarspråksperspektiv är det naturligtvis viktigt vilka villkor och normer som juridiklärarna själva uppfattar och sedan för vidare till studenterna.

Skriv enkelt – och med precision

Studenterna möter också budskapet *skriv enkelt*. Det är ett mål för den juridiska svenskan som framhålls i en handbok för juridikstudenter, *Att skriva juridik*. I början av min forskningsstudie användes den tredje upplagan av boken, som utifrån sin färg och funktion fick benämningen *rosa bibeln*.¹

I handboken betonas språkanvändningens betydelse (s. 15): ”Det går helt enkelt inte att bli en bra jurist om man inte skriver väl.”

För många av juridiklärarna är idealet *skriv enkelt* levande. Utifrån det strävar de efter att markera sådant i studenternas texter som är krångligt eller stelt. Men utbildningens språkideal kommer också till uttryck genom kommentarer till sådant som innebär brott mot traditionella skrivregler, regler som välutbildade äldre personer lärt

1 Juridiklärarna i min studie hänvisade ofta till handboken *Att skriva juridik* och studenterna uppmanades att följa den, särskilt när det gällde olika slags formalia. Men uppfattningarna om boken skiftade bland både lärare och studenter. En del studenter på termin 1 tyckte att boken gavs för mycket tyngd: ”Det finns andra sätt att se på språket som ej ges utrymme. Men för många skulle det kanske förvirra om flera olika synsätt godtogets.” Av den här studentens enkätsvar framgick inte vilka andra sätt att se på språket som borde getts utrymme. En student på sjätte terminen förde fram vad han uppfattade som en lärares åsikt om *Att skriva juridik*. Läraren menade att det var fel att använda sig av boken, vilket studenten hade gjort. Man ska läsa boken kritiskt och inte göra som det står i den.

sig på gymnasiet eller läroverket. Dessa normer för allmänspråket blir här en grundläggande del av den juridiska språkliga praktiken.

När jag i avhandlingen sammanfattar och karakteriserar de språkliga budskap som juridiklärarna förmedlar till studenterna, lyfter jag fram precisionens betydelse.

I enkätsvar har studenterna fått beskriva vad de har lärt sig genom skrivandet under den första terminen. Där framträder en kombination av vikten av klart tänkande, idealet *skriv enkelt* och specifika språkliga råd:

Blir mer noga med små språkdetaljer. Lär sig vikten med att tänka efter väldigt noga när man formulerar en mening.

Jag har lärt mig och utvecklats mycket. Jag har lärt mig att skriva klart och enkelt och att inte ha så många syftningsfel.

Studenten bakom det andra citatet har förstått att hon ska skriva enkelt, och parallellt med det finns kravet på precision i pronomenanvändning och meningsbyggnad.

Precision och noggrannhet utgör övergripande krav på studenternas texter. I en handbok för nya juridikstudenter med titeln *Examinationer. Betraktelser över juriststudenters skrivande* (Melander 2006, s. 26) skriver en av juridiklärarna: "en felfrihetens målsättning för dig som PM-författare kan ses som klart realistisk". Där sägs också att skrivfel är slarv, och slarv ger ett "oseriöst intryck".

När en lärare på andra terminen vid en genomgång av studenttexter konstaterar att det fortfarande finns formaliafel och stavfel blir hon lite skarp i rösten och säger till studenterna att det inte ska behövas:

Ser slarvigt, nonchalant, störigt ut. Man blir bara irriterad. Det är bara korrekturläsning som gäller. Väg varje ord på guldvåg, som Högsta domstolen.

Att iaktta formaliaregler är ofta viktigt i akademiska sammanhang. I det juridiska akademiska sammanhanget framstår formalia som ett honnörsord. En av lärarna på termin 1 säger med viss stolthet till studenterna: "Vi är noga med det på det här stället, vida berömda som formaliafascister."

Man kan urskilja uppfattningen att skrivfel och felanvändning av ord vittnar om inkompetens. Det ger en bild av den juridiska språkliga gemenskapen. En juridiklärare belyser i ett e-brev till mig normerna korrekthet och precision:

Jurister är formalister, i en viss mening. Innehåller en text teckenmärkbare stavfel, bara några stycken, så spelar det typiskt sett mindre roll vad den faktiskt innehåller – den

kan avfärdas kategoriskt, är inte värd att ta på allvar. [...] I juridiken är kvalitet ofta detsamma som precision (vilket har att göra med att juridiska resonemang fungerar på ett sätt som kan jämföras, men inte likställas, med logik, programmering eller matematik – ett litet fel någonstans och allt kollapsar). Det juridiska språket är tekniskt, och det är (relativt) enhetligt. Mot den bakgrunden tror jag att man kan förstå många juristers instinktiva motvilja mot argumentet att man kan bortse från formalian ”bara man förstår vad som menas”, och det samma kan väl sägas om eventuella pluralitetssträvanden.

Ett juridiskt tonläge

Påpekanden från lärarna gäller ofta den stilistiska precisionen i studenternas texter. I kursinformationen sägs att det är viktigt att det ”juridisk-språkliga tonläget” är gott.

I *Examinationer* (Melander 2006) använder författaren bildspråk för att beskriva studenternas språkliga inskolning. I en avsnittsrubrik introduceras en bild: ”Att finna en juridisk ton – en ny körmedlems sånglektioner”. I avsnittet förmedlas ett scenario som skildrar hur juridikstudenternas skrivträning kan gestalta sig (s. 28):

Den vanligaste kommentaren i den nyblivne studentens alster är nog att läraren markerat ett ord eller en del av en mening, och i marginalen skrivit ”ordval”, ”uttryck”, eller liknande. Med en sådan formulering avser hon normalt att visa för studenten att promemoriertexten i det aktuella avseendet inte håller en lämplig juridisk ton. Det är ostämt och låter falskt. Samtidigt är det vanligen inte grammatiskt fel. (Du måste därför skilja rådgivande synpunkter från direkta anmärkningar). Frågar man läraren vad hon menar med sin kommentar blir hennes svar troligen föga upplysande: ”En jurist skulle inte skriva som du har gjort.” Pressar du henne kan hon nog säga varför det förhåller sig på detta sätt, eller rentav ge ett konkret förslag till förbättring. Vad hon däremot inte kan göra, vad som är omöjligt att göra, är att uppställa regler för hur språktonen skall tas.

Författaren (s. 28) rekommenderar studenterna att inta förhållningssättet att

tacksamt och självkritiskt ta emot lärarens råd om vad som låter bra och vad som skär i öron och ögon. Inta en optimistisk attityd! Med tiden skaffar du dig en egen god juridisk språkstil.

Uttryck med *ojuridisk ton* är enligt författaren sådana som är vardagsnära eller banala, opassande värdeladdade, onyanserade eller spekulativa (s. 29).

I en nomenklaturlista med markeringar som lärarna kan använda anges att kom-

mentarerna *ordval* och *uttryck* avser sådant som ”passar dåligt in i den juridiska tonen”. Till studenternas språkliga inskolning hör att mer generellt förstå vilka språkdrag som stör den juridiska tonen och att tillämpa den kunskapen på enskilda formuleringar.

Lärares påpekanden om brott mot språknormer blir pusselbitar när studenterna bygger upp sin bild av språket ”juridiska”. Vid pm-handledning på termin 1 kommenterar en lärare ett olämpligt ordval i en studenttext:

Där har jag reagerat mest: ordet *beklämmande*. Om ett justitieråd säger *beklämmande* skulle han svära.

Studentens ordval kan förmodligen ses som ett exempel på *opassande värdeladdade* uttryck.

Kravet på precision gäller i hög grad ordval – ”väg varje ord på guldväg”. För studenterna innebär kravet på precision bland annat att de ska vara uppmärksamma på att deras språk inte får en alltför tung prägel. Meningen nedan föranleder lärarkommentaren ”1800-tal / Skriv modern svenska!”.

I föreliggande promemoria skall remissvar avges på Ärvdabalksutredningens förslag till lagändring i SOU 1998:100.

Det här exemplet är från termin 3. Det är intressant eftersom det visar en student som efter tre terminer tycks mer präglad av bilden av det upphöjda juridiska språket än av utbildningens budskap om enkelhet i språket. Men läraren säger ifrån; det är ”modern svenska” som gäller.

Undvik talspråkighet

Juridikstudenternas språk får inte ha en alltför tung prägel, men det är också angeläget att de lär sig att undvika talspråkighet. Man kan förstå att lärarna vill förmedla det budskapet, men uppfattningen om vad som är talspråksdrag behöver nyanseras. Kommentaren *talspråk* fungerar ibland som en karakteriserande benämning på konstruktioner som en juridiklärare på något sätt uppfattar som felaktiga. En student på tredje terminen skriver ”Viljan med besittningsöverlåtelsen är alltså viktig”. Läraren stryker under frasen ”viljan med besittningsöverlåtelsen” och ger följande kommentar: ”talspråk / besittning överläts inte”.

Det är enligt min mening uppenbart att uttrycket ”viljan med besittningsöverlåtelsen” inte är talspråkligt. Genom kommentaren ”besittning överläts inte” påpekar läraren att studenten har använt en formulering som inte är vedertagen i det juridiska sammanhanget och som kanske ger ett felaktigt juridiskt innehåll. Att ordkonstruktio-

nen kallas för *talspråk* ger dock studenten en oegentlig bild av det språkliga problemet. Lärarens kommentar kan vara uttryck för en svårighet att hitta lämpliga benämningar på det som markeras i studenternas texter. Formuleringar som inte är etablerade i det juridiska språket får då karakteristiken *talspråk*. Fördjupade kunskaper i textanalys kan ge juridiklärare en säkrare grund för stilistiska bedömningar.

I en studenttext där kommentaren *talspråk* förekommer tolv gånger får bland annat uttrycken nedan den karakteristiken. I inget av fallen innehåller konstruktionen några genuina talspråksdrag.

att personen ifråga kan agera med saken
att godset inte skulle vara av bestämbar art
tillfogar det sista i produktionsfasen av maskinerna
en analogi med handelsagentur skulle kunna vara till fördel för

Insocialisering i en kultur

Juridikstudenternas språkliga inskolning präglas av att juridiken utgör en form av kultur. Vid pm-handledning på termin 1 uttrycker en lärare att det handlar om att ”mer eller mindre pressas in i en språkkultur”. En annan av juridiklärarna i min studie beskriver för mig (i e-post) de speciella kvaliteter som finns i juridiskt språk: ”den elegans, den skönhet i språket som kan kallas juristkultur”.

Många juridikstudenter har svårigheter med sitt skrivande i början av utbildningen, men de flesta blir under utbildningens gång inskolade i det språkbruk som de behöver behärska för att kunna argumentera på ett juridiskt giltigt sätt. Denna inskolning är delvis resultatet av en ofrånkomlig process och kan beskrivas med en formulering från handboken *Tolkning och tillämpning*. I ett avsnitt om ”mötet med juridiken” uppmanas studenterna att ”låta sig insocialiseras, låta sig, så att säga, sjunka ned i de juridiska kulturlagren” (Melander & Samuelsson 2003, s. 194).

Kanske kan mekanismerna i juridikstudenternas språkliga inskolning sammanfattas i det citat som inleder avsnittet. Bokens författare väljer att låna en röst från en science fiction-serie med kultstatus. Varifrån citatet är hämtat anges inte. Bokens läsare förväntas nog känna igen detta inslag i Star Treks universum:

You will be assimilated. Resistance is futile.
– The Borg Collective

Referenser

Att skriva juridik, se Jensen, Rylander & Lindblom.

Blücker, Ann, 2010: *Juridiska – ett nytt språk? En studie av juridikstudenters språkliga inskolning*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk.

Jensen, Ulf, Staffan Rylander & Per Henrik Lindblom, 2006: *Att skriva juridik. Regler och råd*. 4 uppl. Uppsala: Iustus.

Melander, Jan, 2006: *Examinationer. Beträktelser över juriststudenters skrivande*. Ordpolisen HB.

Melander, Jan & Joel Samuelsson, 2003: *Tolkning och tillämpning*. 2 uppl. Uppsala: Iustus.

